

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

"ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (בראשית ל"ב, כ"ג - כ"ה)

(כג) ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו, ויעבר את מעבר יבק.
(כד) ויקחם ויעברם את הנחל, ויעבר את אשר לו.
(כה) ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו עד עלות השחר.

עניין א' - 'יבק' וה'נחל' האם הם מכוונים לאותו נחל או שני נחלים שונים

שני נחלים שונים - מפשט הפסוקים משמע, שאילו הם שני נחלים. שהרי, בפסוק כ"ג נאמר שיעקב לקח את נשיו, שפחותיו וילדיו, ועבר את מעבר יבק. ובפסוק כ"ד שוב נאמר שהעבירם את הנחל. ומשמע, ש'יבק' הוא שם של נהר כמו שאומר 'רש"י': "יבק. שם הנהר", ולכן לא ניתן לעבור אותו ברגל, אלא יש מעבר על גביו, ובעזרתו עוברים את הנהר. אך לאחר מכן הגיעו לנחל שהוא קטן יותר, ולא היה צריך ליצור שם מעבר, אלא יעקב עצמו עמד באמצעו ושימש כגשר והעביר את כולם מצד לצד, וכמו שאומר 'רש"י': "עשה עצמו כגשר, נוטל מכאן ומניח כאן"

אותו הנחל - אך מ'פרוש הט"ז' משמע, שהבין מ'רש"י' שהם אותו הנחל: "את אשר לו, עשה עצמו כגשר. נראה פירוש הענין שמתחלה עבר את מעבר יבק כמו ויעבר אברם בארץ דפירש"י נכנס לתוכה, ה"נ נכנס למעבר, ועמד שם באמצע הנחל על המעבר, ונטל משפה זה והניח לשפה אחרת ילדיו וכל מטלטליו."

גם 'רד"ק' מבין שזה אותו הנחל, ומסביר, שבפסוק כ"ג כתוב - 'ויעבור', שמקודם הוא עבר בכדי לבדוק את עומק המים. ואח"כ בפסוק כ"ד כתוב - 'ויקחם ויעבירם', שרק אח"כ העביר אותם.

עניין ב' - "ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו"

שאלה מרכזית - הפסוק מדגיש שיעקב נותר - 'לבדו'. ויש להבין, מדוע חיכה המלאך עד שיעקב נותר לבדו? ואם היה עם יעקב עוד מישהו ממשפחתו, האם היה המלאך חושש להיאבק עמו? ועוד, שברור שהוא נשאר לבדו, שהרי נאמר בפסוק הקודם שהוא העביר את אשר לו, אז מדוע מדגיש הפסוק שהוא נותר - 'לבדו'?

רוב הפרשנים עוסקים בשאלה, מדוע חזר יעקב אל גדת הנחל שממנה הגיע, לאחר שכבר העביר את אשר לו. ו'רש"י' מביא ממס' 'חולין' (צ"א ע"א): "ויותר יעקב - שכח פכים קטנים וחזר עליהם."

וכן ב'מדרש רבה' (בראשית ע"ז, ב'): "ר' חוניא אמר נדמה לו בדמות רועה, לזה צאן ולזה גמלים ולזה גמלים. אמר לו העבר את שלך ואחר כך אני מעביר את שלי. העביר יעקב אבינו שלו, אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום, מן דחזר ויאבק איש עמו."

'חזר' או 'נותר'? ב'מדרש רבה' הנוסח הוא שיעקב - 'חזר', וכן 'רש"י' שמביא ממס' 'חולין' משתמש בפועל - 'וחזר'. אך לשון הפסוק - 'ויותר' נראה יותר משמעו שיעקב 'נותר' שם, ולא שחזר לשם. אך מסדר הפסוקים משמע, שיעקב כבר עבר לצד השני או שלפחות עמד באמצע הנחל, ואז בוודאי שהוא חזר בחזרה, ואז קשה מדוע התורה אומרת - 'ויותר'? הוא לא היה צריך להישאר שם, היה צריך לקחת את הפכים הקטנים ולחזור למשפחתו. ואם תוך כדי חיפושיו אחר הפכים הקטנים, פגע בו המלאך, לא היה צריך להשתמש בפועל - 'ויותר', אלא בלשון - 'ויהי יעקב לבדו'.

ואכן, בלשון הגמ' שם לא מופיע הפועל - 'חזר' אלא - 'נשאר' ופועל זה תואם יותר את לשון הפסוק - 'ויותר': "ויותר יעקב לבדו אמר רבי אלעזר - שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל". וגם על זאת יש לשאול - הגם שחזר על פכים קטנים, אך מדוע נשאר שם?

ונראה, ש'רש"י' הרגיש שם בקושיה זו כי אומר: "שנשתייר על פכים קטנים - דכל כלים החשובים ומקנה כבר העבירן את נחל יבק, כדכתיב לעיל מיניה ויעבר את כל אשר לו, והוא נשאר על פכין קטנים שלא הספיק להעביר, וחשכה לו". ומה משמעות סוף דבריו - 'וחשכה לו', ומנין לקח רעיון זה? ואולי, היה קשה לו, כדלעיל, למה הוא נשאר שם. והסביר, שהוא חזר לקחת את הפכים הקטנים, ופתאום ירד הלילה, ולא היה יכול לבדוק היטב האם שכח משהו, ולכן נשאר שם.

אך, זה קצת לא מובן, שהרי כל המעבר התרחש בלילה כמו שנאמר בפסוק כ"ג: "ויקם בלילה הוא ויקח... ויעבר את מעבר יבק", ומנין 'רש"י' לקח שחשכה לו ולכן נשאר שם? ובי"ה, שמצאתי שגם 'מהרש"א' שם מעיר על כך ואומר: "אך מה שפרש"י בסוף דבריו שלא הספיק להעבירם וחשכם לו הוא מגומגם דכבר כתוב והוא לך בלילה וגוי' ויקם בלילה ויקח וגוי' דמשמע דכל זה נעשה בלילה".

ועוד קצת קשה, שאם כל הסיבה שהוא חזר, זה בגלל ששכח פכים קטנים וחזר לקחת אותם, מדוע התורה לא כותבת על זה דבר, לא שהלך לשם כך, ולא שמצאם והביאם.

'רש"י' אומר כאן שהוא שכח פכים קטנים. ושואל 'המזרחי', למה 'רש"י' אומר כאן שהוא שכח, הרי במס' 'חולין' נאמר: "שנשתייר על פכין קטנים", ומשמע שידע שנשארו ולא שהוא שכח שם. ו'רש"י' עצמו מפרש שם בגמ': "והוא נשאר על פכים קטנים שלא הספיק להעביר וחשכה לו", ומשמע שהוא לא שכח אלא שלא הספיק להעבירם. ומתוך, שאולי 'רש"י' הסתמך על הנוסח ב'בראשית רבה' שם נאמר: "אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום", ושם אכן מובא שיעקב שכח.

אך קצת קשה על פירושו, כי שם לא נאמר בוודאות שיעקב שכח, אלא שהוא חזר לראות שמא הוא שכח. ונראה לומר, שאין בהכרח סתירה בדברי 'רש"י', כי יתכן שהוא לא הספיק להעבירם כפי שאומר במס' 'חולין', ולאחר מכן שכח מהם, ולאחר שזכר, חזר להביאם.

'מהר"ל' בספרו 'גור אריה' מסביר ש'רש"י' כתב שיעקב שכח, כי בוודאי שהיו רק כלים מעטים, כי אם היו רבים, לא היה כתוב שהוא העביר את אשר לו. וכן שאותם כלים מעטים היו קטנים, כי אם היו גדולים לא היה שוכח אותם. אלא נראה שהיו מעטים וקטנים, ואם היה זוכר, היה מניחם על הגדולים ומעבירם יחד, ולמה לא העבירם, אלא בגלל ששכח אותם.

אך 'אבן עזרא' אומר: "ושב באחרונה לבקש אם נשאר כלום", ומסתמך כנראה על הנוסח ב'בראשית רבה': "אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינו כלום". ולפי נוסח זה, הוא לא ידע אם השאיר שם פכים קטנים, אלא חזר בשביל לבדוק שמא שכח.

ולפירוש 'רש"י' שהוא שכח וחזר להביאם, והתורה רוצה ללמדנו כפי שמובא במס' 'חולין': "מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם... לפי שאין פושטים ידיהן בגזל", קצת קשה, למה התורה מתעלמת ולא מספרת שהוא הביא בחזרה את הפכים הקטנים. אבל לפירוש 'אבן עזרא' שהלך רק לבדוק שמא שכח, יתכן שהתורה לא מספרת שהוא הביא בחזרה את הפכים, כי נראה שהתברר לו שבאמת הוא לא שכח אותם שם. אך מצד שני, קצת קשה לפירושו, שאם התורה מספרת שהוא העביר את אשר לו, מדוע היה צריך לחשוש שאולי הוא שכח פכים קטנים, וחוזר לבדו בחזרה לצד השני של הנחל.

ואולי, קושי זה גרם ל'רע"ב' בפירושו לתהות, מנין נלקח הרעיון שיעקב חזר על פכים קטנים ששכח. ומסביר, שיש להוציא מקרא זה ממשמעו. כי אין לומר שנשאר יעקב לבדו יחידי כמשמעות המקרא, דהא אמרינן - המהלך בדרך יחידי ה"ז מתחייב בנפשו. לכך יש לומר: "אל תקרי לבדו אלא לכדו", כלומר, שהוא באמת לא חזר לבדו אלא חזר לכדו, והם הפכים הקטנים שחזר עליהם.

אך 'המזרחי' יוצא בחריפות נגד רעיון זה ואומר: "ויש מפרשים דממלת 'לבדו' מפיך ליה, אל תקרי 'לבדו' אלא 'לכדו'. והוא שבוש בלי ספק, כי אין כח לדרוש "אל תקרי" אלא לתנאים ולאמוראים בלבד, אבל חוץ מהם, אפילו הגאונים, אין כח בידם לעשות זה".

'המזרחי' מביא שם פירוש נוסף: "וקצתם פירשו, שפירוש 'לבדו' הוא מלשון בית הבד המורה על השמן, ולכן אמרו פכים קטנים שהם כלי השמן. ואם אגדה היא נקבל".

רעיון מרכזי

במאמר קודם לפרשה זו עסקנו בשאלה - מדוע יעקב שלח מלאכים אל עשיו אחיו, כאשר עשיו הלך לדרכו, ולא היה צריך להתעבר על ריב לא לו. והסברנו, שיעקב רצה להשלים עם עשיו ולבטל את כעסו עליו, כי כל קשר ביניהם, בין קשר של אחווה ובין קשר של שנאה, גורם לו להיות מקושר במחשבתו במידת מה עם עשיו, דבר שמפריע לו בדבקותו המוחלטת בה' לבדו.

ולפי רעיון זה נסביר גם את העניין של - 'ויותר יעקב לבדו'. לאחר שיעקב עזב את ארץ ישראל במקלו בלבד, הוא חוזר אליה ברכוש גדול, משפחה גדולה עבדים ושפחות ומקנה לרוב. בוודאי שרכוש גדול כל כך, יכול להפריע לו בדבקותו בה'. ולכן, לאחר שהוא מעביר את אשר לו לצד השני של הנחל, הוא חוזר בחזרה, ורוצה להיות לבד, ולהתייחד עם הקב"ה. ולפי זה מובן הנוסח - 'ויותר יעקב לבדו' הוא נותר במחשבתו לבדו ללא קשר מחשבתי עם משפחתו ורכושו, אלא דבקות מוחלטת בהקב"ה.

'ויאבק איש עמו' - ולכן, דווקא עכשיו, שיעקב מגיע לשיא ההתקשרות עם הקב"ה, בא שטנו של עשיו להלחם בו, ולהפיל אותו מדרגתו הרוחנית. ומשמעות המאבק הוא, שרצה להחדיר בו שוב את היצר הרע של ההתקשרות עם הגשמיות.

'עד עלות השחר' - ולפי זה נסביר את משמעות המאבק עד עלות השחר. הלילה מבטא את התקופות הקשות בחיי האדם, ולרוב, בתקופות קשות אלו, יכול האדם להתעודד ולהתחזק, עקב מצבו המשפחתי והגשמי. אך יעקב, גם במצב של - 'לילה' הצליח במאבקו עם שטנו של עשיו, ונשאר דבק בצורה מוחלטת בהקב"ה. ולכן, כאשר עולה השחר, שמשמל את התקופה הטובה שבחיי של האדם, יודע המלאך, שמאבקו תם, ועכשיו בוודאי שליעקב לא תהיה כל בעיה להיות דבק רק בקב"ה, כי בעיות משפחתיות וכלכליות לא טורפות את מחשבתו. והמלאך מפסיק להילחם איתו.

'לא אשלחך כי אם ברכתני' - אך יעקב לא משחרר אותו, עד שיברך אותו. ומשמעות הברכה שהוא מבקש, שיותר מלאכו של עשיו הוא השטן הוא היצר הרע, לא יפריע לו יותר בקשר הישיר שלו עם הקב"ה.

'לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל' - השם 'יעקב' מרמז על הקשר שלו עם עשיו, בבחינת - 'ויזדו אוהזת בעקב עשיו', והמלאך מסכים אתו, שמעכשיו ניתק הקשר בין יעקב לעשיו, ואין הכוונה רק לעשיו אחיו, אלא לכל מה שמגלם שטנו של עשיו, את כל הקשר עם הגשמיות, ומעכשיו יקרא - 'ישראל' בבחינת - 'ישר - אל', לומר שמעכשיו הקשר שלו הוא קשר ישיר עם הקב"ה, ללא מפריעים ומכשולים, וללא הצורך להיות קשור לגורם אחר כלשהו, בבחינת מרכבה לשכינה.

'ויעבר את אשר לו' - ולפי זה, אולי גם נסביר, שלכאורה יש כפילות בדברים, שהרי כבר כתוב - 'ויקחם ויעבירם את הנחל', אז למה כתוב שוב 'ויעבר את אשר לו', ופעמיים הפועל להעביר, על שום מה. והיה יכול הפסוק לשלב את שתי הפסקאות יחד, ולומר שיעקב העביר את משפחתו ואשר לו? ואולי, הכפילות באה ללמד, שלא רק שהעביר את כולם לצד השני של הנחל, אלא גם העביר אותם ממחשבתו. וזה היה נחל שלא יכלו לעבור אותו לבד בחזרה, שהרי יעקב היה צריך לשמש כגשר ולהעביר אותם, ובוזה הוא ניתק את עצמו ממחשבתו מכל אשר לו, ובוזה - 'ויותר יעקב לבדו'.

הקדשה - לימוד התורה בכולל והגיליונות של חודש כסלו מוקדשות להצלחת ר' אליהו בן יהודית ומשפ', ולהצלחת עו"ד ר' חיים קנר ומשפ', שיזכו לרוב שפע בגשמיות וברוחניות, וימלא ה' כל משאלות לבם לטובה.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' אריה בן ר' יהושע גוטליב ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל. ולע"נ ר' אדמונד רפאל בן ז'היה.

השיעורים מתקיימים בבית הכנסת הניכוי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדך פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net